

SLAVKA ADŽOVIĆ, Romkinja farmerka

Našu građansku državu čine pored ostalih i Romi, dakle narod kojeg ima u mnogim državama i koji vam je uglavnom poznat po beskućništvu, lutanjima i lošem materijalnom statusu. Međutim, u posljednje vrijeme u Crnoj Gori, a i u drugim zemljama mijenja se taj status Roma, tako da su oni čerge zamijenili kućama, mnogi od njih ne lutaju, pohađaju vrtiće, škole i fakultete.

U ovom „Zapisu“ prikazaćemo vam jedan netipičan primjer, tada dvadesetosmogodišnja Slavka Adžović živi pod Trebjesom u Nikšiću i imala je tada buljuk od skoro stotinu ovaca. Slična priča je i danas, nakon skoro 15 godina. Sada ima i krdo krava.

- Otpočela je ova priča Boga mi od davnijeh godina od kad držimo ovce, mada ovo nije tradicija naša romska, ili kako neko veli ciganska, da držimo ovoliko ovaca. Ima skoro 20 godina, bavimo se s ovom stokom. Petoro je dece nas u kući, otac i majka, mada praktično da vam kažem, mi živimo od toga. Radi mi otac u Željezaru, no bi se s tom platom teško moglo izaći s kraja na kraj...

Zanimalo nas je kako je osnovan ovaj impozantan buljuk za gradske i romske uslove. „Slavka je od malih nogu radila i zarađivala za koru hljeba. Zavoljela je stoku kao mala, dok je sa majkom išla po selima i gledala ljude kako čuvaju krave i ovce. Prva životinja u njenom stadu bila je koza koju je čuvala tri godine. Kada je Slavka prodala tu kozu njen otac je kupio dvije ovce za klanje. Ona, međutim, nije dozvolila da te dvije ovce budu zaklane. Jedna od njih se ojagnjila i tako je Slavka Adžović počela da proširuje svoje stado koje iz godine u godinu raste. Sestra joj je kupila jednu kravu sa teletom koje je bilo staro svega tri dana. Od njih je, nakon godina i godina uzgoja, nastalo stado u kome je sada 14 krava.“ (romanet.me)

Zarada bi bila bolja da ima bolje uslove, veli Slavka, a pod njima podrazumijeva katun na planini, na koji bi izdigla od početka ljeta do jeseni i tako uz dobru pašu uspjela da prikupi dovoljno bijelog mrsa, dakle mlijecnih prerađevina, ali i popravi stado, odnosno buljuk, što bi donijelo više mesa prilikom klanja.

- Da vam pravo kažem, imalo bi dobre zarade ko ima svoj frutak da bi kosio svoga, ali bogami ja slabog računa imam, mada eto nekako se krpimo, sve s gotovine. Prodajem jagnjad pa im kupujem hranu, mada ostaje mi da zakoljem da za kući imam, eto to jedino. A da imam kakve zarade, kakvog računa, slabo. Ode se ne more skupit ni mlijeko ni sir, a može se pomust' mlijeko. Jedino po planinama kad bi se moglo izdići, ondar bi imalo i sira i skorupa, moglo bi se koristit mrsa dosta od njih, ali nemamo svoje planine. Pretprošle godine smo izdigli na Konjsko prema Lukavici, kod Miša Odovića, tu smo bile dva - tri mjeseca š njima i bilo je dobro. Ove godine smo bili izdigli na Krnovo, nijesmo mnogo vremena ostali, jedno nedjelju dana, ja ne mogla sama, a ostali iz porodice nijesu mogli biti sa mnom na planini...

Kad je o izdigu riječ, Slavka veli da ima ljudi koji joj tokom godine obećavaju svoje katune, kolibe i vikendice na planinama, ali početkom ljeta kad je vrijeme da se izdiže nađu neki izgovor da je odbiju od sebe. Najveći problem Slavkin je to što ona u Nikšiću gdje živi, pod Trebjesom, nema imanje, odnosno livade i pašu, gdje bi buljuk ovaca i stado krava moglo da pase i tako se prehrani, a to je naročito postalo problem od kad je uvećala stočni fond. Sijeno mora da kupuje, a ono se brzo potroši, jedna bala je samo za nekoliko dana. Snalazi se tako što se zaduži, a poslije dug vrati kada proda jagnjad. Priča nam kako se snalazi i koje probleme ima sa pašom.

- Ova Trebjesa je park šuma u strogoj zabrani, jedino ode pod pećinom da može. I ovo je praktično zabranjeno, jer s jedne strane je novo groblje, s druge strane šetalište za cijeli

grad, brane mi, mada bogami sam prinuđena, ja ih nemam de puštati drugo. Oni su mene svaki put opomenuli da se ne smije puštat živo jer to gradu pripada koji je blizu, a ja sam rekla da ih nemam de, jer da imam ja ih ne bi čerala nigda ovuda, nego bi ih čerala de imam moje, da mi niko ne napomene.

Radni dan je dug, više ljeti nego zimi, ali se ne zna kad joj je teže. Cijeli dan i život su posvećeni stadu i buljuku, koji su teret za njena nejaka pleća, no ipak i veliko, iskreno zadovoljstvo, jer je ona od najmlađih dana naučila da živi u skladu sa prirodom, što uspijevamo da zaključimo i tokom snimanja. Pogledi prema ovcama, briga za svaku od njih, maženje jagnjadi i dozivanje, nijesu samo odraz čobanske dužnosti, već njena uloga brižne zaštitnice pune ljubavi u svojevrsnom životinjskom carstvu. Prija joj što može da nam povjeri svoj život i svoju muku. No, prije toga sumornu priču uveseljavaju imena ove vesele ovčije družine oko nas.

- Imaju, imaju imena. Ima Roga, ima Mrka, ima Bela, ima Ruda, ima Šara, ima Šuja, ima Galja (pomaže joj sestra oko naziva), ima Kiki koga ranimo na cuclu, koji ima mjesec dana.

Ustajemo skoro svako jutro u 5 sati, mada i ne bi možda trebalo da ustanem tako rano ali to sam već privikla evo već dvades' godina, i niko u mojoj porodici ne radi više nego ja oko ovog živoga. I ondar ti ustanem izjutra rano, idem kod krave, pomuzem kravu, i onda ranim ovo jagnje (traži ga pogledom), imam jedno jagnje da ranim ga na cucku (čuje se sestra kako vabi) i onda okidam, očistim pod nju (kravu) i puštim joj tele da je pose i ondar namirim jagnjad i ovce koje su ojagnjene i ondar ih puštim iz tora u drugi tor, i ondar okidam, čistim štalu, izvadim đubre napolje, izvedem konja, prevezem, kokoškama namirim (pokazuje štalu) sve namirim, doručkujem, umijem se, doručkujem i ondar se spremam i nastavljam za stадом. Cijeli dan sam š njima, svaki dan mi tako vrijeme prolazi, ujutro puštam ih između 9 i 10 sati, i ondar ih oko 4, 4 i po, doćeram kući, u ovo je-

sensko doba i ondar namirim živo, doćeram konja, vežem, polažem ovcama, lučim jagnjad ove koje su ojagnjene, odvajam ih po štalama i tako...

Slavka veli da joj je najveća pomoć od mlađe sestre koja je sa njom čobanica, a da mlađi brat koji je s njom bližanac, od kako je odrastao ne želi za stokom. Ima pomoć i od roditelja jer ovca kad je ojagnjena, mora se paziti kući to jagnje. Život napolju u bilo koje doba je surov, posao oko stoke težak i sve to nepovoljno utiče na zdravlje, priznaje naša junakinja.

- Brez obzira puštamo ih i kad je kiša, i kad je vjetar, samo snijeg kad pada nijesu puštane (snimamo kako ih mazi, tada joj dolazi do izražaja pletenica na glavi, sestra nosi jagnje nasmijana i još mu traži pogled) mada bogami je teško čuvati, nije ih lako držati, dovjek treba dosta truda, dosta rada. Izdržim sve, ali teško. Preladimo, baš preladi-mo pogotovo zimi kad kiša pada ili vjetar puva, nemaš se đe sklonit, mora čoek da preladi. I da ne idem za njima dok napravim taj splak, dok izadem napolje i namirim, sve da sam kući preladila bih, skoro su mi ruke izjutra stalno u splačinu i u vodu, tamo – vamo. Mada i kad je sunce čoek preladi, a ne kad je zimsko doba, povjerava se Slavka. Vrijeme kao čobanica prekraćuje razgovarajući sa sestrom, a uzmu i da pletu dok čuvaju ovce.

Što se tiče pomoći, imala je od Ministarstva poljoprivredne i svaki euro koji je dobila cijeni nebrojeno puta više nego što zaista vrijedi, jer nije naučila na pomoć od bilo koga. Meso joj otkupljuju, povremeno i mesna industrija, cijena otkupa bi mogla biti i veća, ali gotovina se ne zadržava kod nje, odmah to ode u sijeno koje je prijeka potreba ili da se razduži jer ga je već ranije uzela zadužujući se. Kupuje i sve vrste žitarica. Proces proizvodnje je razradila da profesionalnosti, zaključujemo kad je slušamo.

Sa livade na kojoj smo razgovarali podno Trebjese, otišli smo na drugu lokaciju za ovcama i jagnjadima koji su

krenuli uz brdo. Dok se sada spuštamo puteljkom, prati nas njena mlađa sestra, jagnjad i pas. Razgovaramo o tome kako nije išla u školu što ne može da prežali. Brat i sestra blizanci su isli, ali nijesu nastavili. Nije razmišljala o udaji, da ode iz Adžovića. Veli da je većina njihovih Roma otišla u inostranstvo, pa se sunarodnici ne čude njenom zanimanju, ali većinski narod se čudi njenom stardu jer znaju da to nije romska tradicija, bar kod nas nije. Tradicija jeste da slave slavu.

- Slavimo, Boga mi, no da ti kažem - nema više ni slave ko nekad što se slavilo. Eto radi običaja, radi reda, slavi se, mi slavimo Đurđevdan i Ilindan i 14. januar. Okupimo užnu porodicu i ko nam došo, dobro došo, malo bogatiji svečani ručak se pravi...

Kako gledate na budućnost?

- Bogami da ti kažem, ne znam ni ja šta da ti kažem, niti vidim tu budućnost, niti znam kako će bit. Što ja mogu viđet, umjesto, nadali smo se da ide nam bolje, a ono svaki dan ide nam gore.

Što bi poručili Romima da se bave nekim konkretnim poslom ili?

- Pa vidi, poručila bi ovako – jes da se Romi ne bave stočnim fondom nego ovaj srpski narod, ali ko goj bude mogao držat ovce i ima uslova, katun, mjesto, svoj pjac, da se bavi s tom stokom, isplatilo bi se, uz dobru volju, rad i trud. Poručila bih pogotovo mladijema da se tim bave, isplatilo bi im se to.

Poboljšava li se položaj Roma, školuju se, upisuju fakultete?

- Čula sam i ja da se školiju, drago mi je baš zbog toga, to puno znači baš ovim Romima, i izreda bi trebalo da se školiju, jer bez škole bogami nema ništa. Hvala i vama što ste došli da me pošetite, ali bez škole ne znači ništa, ne vrijedi niče. Mada i ovi koji su školovani nemaju posla, ali škola u svako doba, de god ideš da ideš, ako nijesi pismen, ne odgovaraš niče. Ništa mi nije žalije nego što se nijesam

školovala, a nijesam imala kad od stoke, s kojom sam od malih nogu. Znam nekako da se potpišem, ali kad nijesam obrazovana, pismena, čorava sam kod mojih očiju, vidim na tom papiru, a ne znam da čitam.

Slavku je posjetila ekipa emisije "Zapis" poslije 14 godina od prve emisije sa njom, i to na Krnovu, u blizini vjetroelektrane, gdje izdiže već nekoliko godina. Na državnom zemljištu gdje je bilo stočno pazarište sagradila je kolibu. Zatekli smo je kako čuva ovce, koze i krave, uz pomoć sestre Nade i u društvu bratanične Andele, a njen otac je kod kolibe kovao lonce. Pohvalila se da je zadovoljna otkupom mesa i mlijecnih proizvoda. Uvećala je svoje stado. Nedostaje joj svoja imovina i bolja mehanizacija, kao i radna snaga, jer ima posla za dva domaćina... Ipak, svjesna je da svako ko želi da uspije može slijediti njen primjer. Zaključujemo da je njena upornost morala u nečemu doći do izražaja. I dalje je jedina farmerka među Romima u Crnoj Gori.

2007-2020.